

Микола Тимошик

«ВІСТІ З РИМУ» ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ТИП ВИДАННЯ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЧАСОПISУ

На основі опрацювання усіх чисел часопису «Вісті з Риму», виявлених автором під час наукового стажування у Римі та Стемфорді (США), зроблено першу спробу системного дослідження цього періодичного видання за однією із головних типологічних ознак — організаційно-технічними та структурними характеристиками.

Ключові слова: «Вісті з Риму», тип видання, обсяг, формат видання, періодичність випуску, засновники та редакція, редакційна програма, особливості художньо-технічного оформлення, додатки.

На основі проработывания всех чисел журнала «Вісті з Риму», обнаруженных автором во время научной стажировки в Риме и Стемфорде (США), сделана первая попытка системного исследования этого периодического издания за одним из главных типологических признаков — организационно-техническими и структурными характеристиками.

Ключевые слова: «Вісті з Риму», тип издания, объем, формат издания, периодичность выпуска, основатели и редакция, редакционная программа, особенности художественно-технического оформления, приложения.

On the basis of processing all issues of the magazine of «Visti z Rymu», discovered by the author during his scholarly internship in Rome and Stempford (the USA), the first attempt of systematic research of this periodical in accordance with some of key typological features — organizational-technical and structural characteristics — has been made.

Key words: «Visti z Rymu», type of publication, volume, format of publication, issue periodicity, founders and editorial staff, editorial programme, peculiarities of design, supplements.

Не буде перебільшенням ствердити, що в нечисленній поки що літературі, де йдеться про історію української періодики за кордоном, чи не найбільше не пощастило часопису «Вісті з Риму». Це специфічне за технічними і тематичними характеристиками видання, яке з незначними перервами виходило у світ 25 років, увесь час залишалося поза увагою дослідників — і за кордоном, і в Україні. Жодної статті, не мовлячи вже про спеціальну наукову розвідку, поки що не віднаходимо, те ж — і в довідкових матеріалах. Відсутня відповідна інформація і в українській Вікіпедії.

Будемо сподіватися, що в недалекому майбутньому все ж котрийсь дослідник з молодшої генерації журналістикознавців відважиться зануритися у зміст сотень розтиражованих різним поліграфічним способом шпальт і поцінувати їх місце в історії набутків світового українства в цілому та української журналістики зокрема, а також створити ґрунтовну наукову працю. Як це маємо, скажімо, з паризьким журналом «Тризуб», що «удостоївся» нещодавно і дисертації, і монографії, і детального покажчика публікацій [10], або з ново-ульмською газетою «Українські Вісті», з усіх 3398 чисел якої зроблено ґрунтовний покажчик [6], а також упорядковано два збірники надрукованих на сторінках цього часопису найкращих матеріалів [11; 12].

Трудність дослідження римського часопису полягає в тому, що у жодній книгозбірні діаспори, не мовлячи вже про Україну, повного комплекту його чисел немає. Цим, очевидно, й пояснюється відсутність даних про «Вісті з Риму» в національному інформаційному просторі.

А поки що на основі опрацювання усіх чисел видання, виявлених автором цієї публікації у книгозбірнях Рима та американського Стемфорда, зробимо першу спробу системного ознайомлення з ним за однією з головних типологічних ознак: організаційно-технічними та структурними характеристиками.

Перед проведенням аналізу — одне принципове фактологічне уточнення, яке досі не було зроблене. Літочислення усіх виявлених на сьогодні 426 випусків «Вістей з Риму» починається від 23 вересня 1963 р. Однак, на нашу думку, не можна залишити поза увагою видання п. н. «Вісті з Риму», що виходило у столиці Італії 1940 р. — за 23 роки до другої спроби випуску часопису з такою ж назвою. На сьогодні виявлено 15 чисел цього рідкісного видання.

Засновуючи, а скорше — відновлюючи «Вісті з Риму» 1963 р., нова редакція, проте, не вважала за потрібне продовжувати розпочату попередниками 1940 р. наскрізну протягом наступних років нумерацію чисел. Хоча за багатьма параметрами, про які йтиметься далі, ці два видання виявилися подібними.

Отже, зараховуючи 15 чисел видання 1940 р. до загальної історії «Вістей з Риму», виділимо три періоди їх випуску:

1) перший — від січня до серпня 1940 р.;

2) другий (після 23-річної перерви) — від вересня 1963 р. до листопада 1979 р.;

3) третій (після більш ніж трирічної перерви) — від липня 1983 р. до березня 1990 р.

Така періодизація об'єктивно обумовлена трьома головними ознаками: зміною засновників, корекцією редакційної політики та художньо-технічним оформленням.

На початку окреслимо складники організаційно-технічних характеристик: тип, обсяг, формат видання, періодичність випуску; засновники та редакція; редакційна програма; особливості художньо-технічного оформлення.

За цими складниками й дотримуватимемося послідовності аналізу.

Тип, формат, обсяг видання, періодичність випуску. За типом видання це був бюлетень — видання оперативного характеру з постійними рубриками (періодичне або продовжуване), що містить різноманітні матеріали організації засновника. З-поміж різних видів бюлетенів (нормативний, інформаційний, рекламний, статистичний, хронікальний, табличний) для «Вістей з Риму» найбільше підходить поняття «інформаційний».

З метою економії коштів на папір та поліграфічні витрати за основу формату було визначено найпростіший і найпоширеніший для бюлетенів тогочасного періоду варіант — величину стандартного канцелярського аркуша А4.

Обсяги видання не були усталеними. Стабільним (до 12 сторінок) він був на першому етапі, в 1940 р. Протягом другого і третього етапів випуску обсяг коливався від 10 до 18 сторінок. Часто практикувалися т. зв. здвоєні числа, обсяги яких становили від 24 (два числа) до 58 (чотири числа) сторінок.

Є відмінності також у періодичності випуску у світ чергових чисел. У 1940 р. бюлетень оголошений як двотижневик. Цього порядку й дотримувалися, незважаючи на окремі випуски (наприклад ч. 1/2 за січень) здвоєними. Від 1963 р. видання стає щотижневиком. Однак ці орієнтири для редакції виявилися не під силу. Періодичність часто не дотримувалася, особливо після першого року випуску. Проте варто зазначити: якщо й порушувалися терміни виходу (а це бувало часто, здебільшого з причин фінансового харак-

теру), редакція випускала здвоєні, строєні числа, змінюючи, однак, нумерацію чисел потижнево. Статус щотижневика видання мало до 1979 р. Після більш ніж трирічної перерви в оновленому варіанті художнього оформлення «Вісті з Риму» від 1983 р. до 1990 р. знову виходили у світ двічі на місяць.

Засновники та редакція. Засновником видання на першому етапі була Українська секція «Радіо Ватикану». Як відомо, з початком Другої світової війни держава Ватикан розширила мережу свого мовлення на окуповані Німеччиною території. З початку 1940 р. радіовисилання з Вічного міста здійснюються й українською мовою. Передачі виходили щочетверга, о 20.30, на хвилі 48,47 [5, с. 9]. Таким чином, головні матеріали україномовного інформаційного блоку ставали основою наступних випусків бюлетеня.

Перша редакція знаходилася при Українській папській колегії Св. Йосафата в Римі — одному з найстаріших просвітніх осередків Української греко-католицької церкви, де й розпочиналося друкарство італійських українців. З огляду на це випуском бюлетеня від початку й до кінця існування опікувався провід Церкви.

Після 23-річної перерви видавцем відновленого 1963 р. видання стає Українське пресове бюро. Відзначимо, що таке бюро було створене ще за часів діяльності Дипломатичної місії УНР у Римі 1919 р. Назва саме цієї громадської інституції українців у Римі, що пережила десятиліття під крилом УГКЦ, стане до 1990 р. офіційним підзаголовком «Вістей з Риму» й весь час зазначатиметься на логотипі видання.

Відновлення видання 1963 р. не було випадковим. У лютому того року, як відомо, до Рима прибуває після 25 років сибірської каторги предстоятель УГКЦ митрополит Йосиф Сліпий. Він починає масштабну діяльність щодо ствердження і розбудови своєї Церкви у вільному світі в цілому і Римі зокрема. Вже були озвучені наміри щодо будівництва нового університету для українців, величного собору Св. Софії, повернення українцям втрачених римських святинь, розгортання видавничої діяльності. Для промоції та реалізації таких намірів потрібен був друкований періодичний орган. Таким чином, саме митрополит Сліпий був ініціатором та спонсором цього бюлетеня.

Замість адреси редакції під логотипом подавалася для кореспонденції адреса поштової скриньки: Casellapostalle 9010, Roma,

Italia. Такий спосіб зв'язку читачів із редакцією існував до початку 1970-х рр. На десятому році існування (1974) редакція подає нову адресу: ViaVocea 478 Roma Italia. Фактично це адреса щойно відкритого Українського католицького університету в Римі, куди творці бюлетеня перемістилися на постійно, до 1979 р.

Видання бюлетеня припиняється у кінці 1979 р. З відновленням випуску після більш ніж трирічної перерви офіційний засновник змінюється. Від 1983 р. виданням опікується крилос при патріаршому соборі Св. Софії в Римі. Якщо раніше у вихідних відомостях інформація про редактора чи редакційну колегію не подавалася, то з початком третього етапу існування часопису з'являється прізвище відповідального редактора — отця, доктора Івана Дацка. Редакція переміщується до центру Рима: Plaza Madonna Monti, 3. Однак адміністрація бюлетеня залишилася за старою адресою — на території УКУ. За підписом отця Дацка вийшло у світ і останнє, 426-те, число від березня 1990 р.

Кореспондентської мережі, в традиційному її розумінні, в Італії чи поза нею редакція не мала, проте залучала дописи читачів до оглядів. З'ясувати коло авторського активу за публікаціями немає можливості, оскільки всі аналітичні та інформаційні матеріали, за незначними винятками, подавалися без підписів.

Редакційна програма. Зазвичай у першому числі нового періодичного видання читачеві пропонується програма часопису: ким і для чого створений, які основні проблемно-тематичні напрями будуть пріоритетними в публікаціях, на яке коло читацького загалу розрахований тощо. Ні в першому, ні в наступних числах бюлетеня 1940 р. такої інформації не віднаходимо. Передовиця часопису була, отже, відсутня. Зрештою, засновники-відчайдухи, хто брався за цю непросту справу, не маючи спеціальної підготовки, могли й не знати про такі тонкощі пресотворення.

Водночас поява цього бюлетеня зумовлювалася об'єктивними обставинами. 1940 рік — другий рік Другої світової війни. Театр воєнних дій поступово розширювався на Схід і Захід. Вогнем, руйною і нічим не виправданими смертями нищилися загальнолюдські цінності, в душах мільйонів людей селилися страх і невизначеність. Розкидані волею політичних і економічних обставин по цілому світі, українці, перебуваючи роки в чужомовному середовищі, як ніколи, потребували розважливого й правдивого рідного слова. Таку роль

упродовж чверть століття виконував у Європі, наприклад, паризький журнал «Гризуб». Однак саме 1940 рік виявився останнім у його цікавій і результативній історії. Заповнювати цю нішу в умовах війни ніхто не відважувався.

І раптом — друкарська новинка з Рима під омофором однієї з потужних гілок християнської Церкви східного обряду, що об'єднала довкола себе мільйони українців. Саме тут віддавна існували такі важливі українські інституції, як найстаріший поза межами України духовний навчальний заклад — Колегія Св. Йосафата, мала семінарія-гімназія, центральна управа Чину отців-василіан, доми українських сестер-жалібниць та сестер-василіанок.

Певною мірою уявлення про тематичне спрямування нового бюлетеня може дати побіжне ознайомлення зі змістом першого числа. Перелічимо основні публікації: Різдвяна промова Святішого отця Папи Пія XII про умови миру; відгомін цієї промови в українській пресі Європи; аналіз публікацій московської «Правди» про наступальний і нетерпимий до інакодумства атеїзм. З нагоди 40-річного ювілею переселення югославських українців з Галичини до Північної Боснії та Славонії на кількох сторінках подано добірку матеріалів на цю тему: інформація про вихід у світ ювілейного календаря-альманаху, огляд споруджених греко-католиками-українцями в Хорватії церков, каплиць та народних домів.

У наступних числах трапляються нові рубрики: «З українського життя: Франція», «З голосів преси», «Нові видання українців» (бюлетень у Гроттаферратському монастирі).

Отож, судячи з аналізу перших чисел, тематика бюлетеня обіцяла бути різноманітною. Однак ствердити її не вдалося: у серпні того ж року друкування радіовисилань з Ватикану припинилися.

На сторінках відновленого 1963 р. бюлетеня простежується логічне продовження висвітлюваної попередниками проблематики. Щоправда, цього разу із планами редакції читачі були ознайомлені. Метою «Вістей з Риму», зазначається у зверненні до читачів п. н. «Від редакції», є «дати можливість нашій Вільній Українській спільноті поза межами Батьківщини (на жаль, це неможливо для нашої поневоленої спільноти на Батьківщині) постійно довідуватися про події, що відбуваються в цьому самотньому в своєму роді світовому осередку — Вічному Римі — виходитиме періодично цей інформаційний бюлетень» [1, с. 2].

Незвичним у редакційній програмі визначалося читацьке призначення бюлетеня: «...для цілої нашої вільної преси, для наших наукових і культурних установ та для всіх — особливо науковців і публіцистів, які собі його зажадають» [1, с. 3]. Таким чином, редакція орієнтувалася передусім не на «широкого читача», що декларують більшість засновників друкованих видань, а на своєрідну читацьку еліту. Йшлося найперше про те, що публікації з апостольської столиці передруковуватимуть інші українські газети в Європі та Америці, на них посилатимуться науковці й працівники преси.

Розуміючи, що цього досягти можна буде підготовкою високоякісних публікацій, редакція робить застереження про можливі недотяги обіцянок: «Упорядники цього бюлетеня, помимо що працюють у дуже скромних фінансових обставинах, доложать зусиль, щоб він, по можности, виказався на рівні свого завдання й справді став корисним». Називаючи себе не журналістами, а всього лиш упорядниками, вони звертаються до читачів з проханням надсилати поради, вказівки, зауваження та побажання щодо змісту й оформлення нового видання.

Про те, що більшість публікацій у другий період випуску бюлетеня подавалася з метою передруку їх в інших діаспорних часописах, свідчить і звернення «Від редакції», вміщене у числі від 26 березня 1975 р.: «Дозволено, а навіть бажано, щоб наші часописи передруковували матеріали, які містяться в “Вістях з Риму” — за виразним поданням джерела. Одночасно забороняється робити будь-які зміни в текстах. Це стосується головно проповідей, промов і послань Блаженнішого Отця нашого Йосифа».

Помітна корекція редакційної політики відбулася на початку третього етапу випуску бюлетеня, який знову почав виходити майже після трирічної перерви — в липні 1983 р. Бюлетень перетворився із тижневика в місячник і перейшов до рук нових засновників. Після смерті кардинала Йосифа Сліпого провідником Церкви стає митрополит Любомир-Іван Любачівський. Цілком очевидно, що він мав дещо інші погляди на головне призначення часопису. В першому числі від 5 липня 1983 р., в інформації «Від редакції», повідомляється: «По довшому часі знову появляються “Вісті з Риму”, які інформуватимуть український загал про події і життя нашої та вселенської церкви. Віримо, що знайдемо таку піддержку і зрозуміння».

Через три роки редакція знову повертається до теми про головне завдання часопису. В короткій січневій (1986 р.) передовиці «Від редакції та адміністрації» наміри про нові змістові орієнтири озвучуються чіткіше: «Стараємося бути інформативним зв'язком між усіма українськими єпархіями у світі та повідомляти про життя нашої церкви як в Україні, так і в Римі — тимчасовому осідку глави нашої церкви». Акцент, таким чином, робиться на житті Церкви.

Як змінилася тематика публікацій у цей період? Це можна простежити за змістом третього числа за березень 1986 р.: «Річниця ув'язнення у Львові української католицької ієрархії»; «Соборне Великоднє послання»; «Українські владика в Римі»; «Пресовий комунікат секретаріату Синоду»; «Блаженійший у папи»; «Блаженійший в Австрії»; «Проф. Ю. Бойко-Блохин у Римі»; «Переїзди свячення в соборі Св. Софії»; «Шістнадцять літні курси УКУ»; «Дальші мистецькі праці в Соборі Св. Софії в Римі»; «Новий том патріарха Йосифа»; «Новий каталог видань УКУ».

З наведеного переліку заголовків випливає, що посилення церковної тематики відбулося за рахунок скорочення публікацій про життя українців діаспори та України.

Наклади, передплата, мережа поширення. За всю історію випуску часопису в жодному числі не наводилися дані про наклад. Не виявлено цих даних і в архівах у Римі. Якщо мати на оці, що протягом першого і другого періодів існування числа бюлетеня друкувалися на машинці та розмножувалися на ротативних принтерах малої потужності, то можна припустити, що кількість примірників коливалася в межах від 200 до 500. Видається імовірним, що в період опіки над виданням кардинала Йосифа Сліпого, коли українознавча тематика на його шпальтах домінувала над церковною, наклад міг бути більшим.

Уперше бюлетень можна було отримувати за передплатою від 1964 р. Ціна передплати постійно зростала. Для прикладу, якщо на 1974 р. вона становила 15 американських доларів, то через три роки — 20. Одне число обходилося покупцеві дорожче — два долари. Для читачів з Канади та США річна передплата становила 18, а для українських австралійців — 29 доларів.

Мережа поширення за перших два періоди виходу у світ обмежувалася країнами Західної Європи та Америки. З початком

горбачовської перебудови стало можливим певну частину накладу поширювати в радянській Україні та країнах колишнього соціалістичного табору. Стимулюючи цей процес, у грудні 1989 р. редакція звернулася до своїх постійних читачів із проханням поповнити своїми пожертвами пресовий фонд із тим, щоби «безкоштовно посилати місячник нашим братам і сестрам в Україні й поселенцям у Східній Європі та Південній Америці». У цьому ж числі редакція подала бланк квитанції на пересилання коштів для реалізації такої благодійної акції.

Саме в цей період виходу місячника на його шпальтах трапляється повідомлення про значне збільшення кількості читачів із Східної Європи та України.

Особливості художньо-технічного оформлення і друку. «Вісті з Риму» — це чи не єдиний із довгожителів української преси на Заході, який тривалий час (майже 17 років) виходив у світ циклостильовим способом. Суть такого поліграфічного процесу полягала в тому, що відредаговані тексти друкувалися на звичайній друкарській машинці. З вчитаної сторінки робилася калька. З неї на невеликому друкарському принтері, який називався шипіограф, сторінка тиражувалася у кількості визначеного редакцією накладу. Сторінки кожного примірника по лівому верхньому куті «прошивалися» однією металевою скріпкою.

Випуски бюлетеня 1940 р. виходили у світ без відповідного художнього оформлення. Заголовок із незначним спуском у верхній частині шпальти набраний на друкарській машинці великими літерами. Під ним із незначними відбивками подавалися одним під одним матеріалі. Їхні заголовки також друкувалися великими літерами. Папір, на якому тиражувалися примірники, був невисокої якості, тому читання таких сторінок нині є утрудненим. Тексти друкувалися лише на лицьовому боці сторінки на всю її ширину із стандартними полями, що існували на той час у машинописній справі. Йшлося, отже, про машинописний варіант збірки текстів, розтиражований засобами тогочасної не дуже продуктивної малої поліграфії і скріплений у верхньому правому куті.

Таким же способом готувалися до друку й тиражувалися випуски бюлетеня, відновленого 1963 р. Щоправда, в їх художньо-технічному оформленні помітні суттєві відмінності. Виділимо їх.

Перша. Назва «Вісті з Риму» з підзаголовком у другому рядку «Українське пресове бюро» виконані професійним художником у червоно-синьому кольорі. Кольором також виділявся третій сталий рядок — поштова адреса для листування, пізніше — адреса редакції. Графіка літер кілька разів (1975, 1977, 1979 рр.) змінювалася. Остання, найбільш вдала, виконана в стилі української графічної школи 20-х рр. минулого століття, що отримала згодом назву «нарбутівська» (від зачинателя цієї школи відомого майстра-графіка Г. Нарбути). Два кольори першої сторінки (червоний — заголовок, синій — підзаголовок) не змінювалися до 1983 р. Оскільки шпівграф не міг відтворювати кольори, друк заголовка, підзаголовка і третього сталого рядка на першій сторінці замовляли в окремій друкарні.

Друга. У текстовому оформленні першої сторінки було запозичено практику макетування паризького журналу «Гризуб»: на першій шпальті, під назвою і підзаголовком, що займали третину формату сторінки, подавався лише зміст із нумерацією заголовків матеріалів та номерів сторінок. Матеріали бюлетеня починалися з другої сторінки.

Третя. Тиражування бюлетеня здійснювалося впродовж усіх років на папері високого ґатунку і з високою чіткістю шрифту. Тому й нині, на відстані часу, архівні примірники легко читаються.

Четверта. Уся текстова частина відзначається високою грамотністю. Відсутність граматичних помилок свідчить про ретельну редакторську підготовку матеріалів та якісне виготовлення кальок, що може слугувати прикладом для багатьох нинішніх наших видавців і журналістів. Італійські українці неухильно дотримувалися норм українського правопису 1920-х рр., репресованого згодом радянською владою.

Від лютого 1976 р. обсяг текстової частини бюлетеня за такої ж кількості сторінок збільшився удвічі. Це стало можливим за рахунок заповнення спідньої частини сторінки. Всі наступні числа відтоді стали виходити зі сторінками, заповненими текстом із обох боків.

Циклостильова епоха випуску «Вістей з Риму», яка не давала можливості надалі вдосконалювати художньо-технічне оформлення, закінчилася 1979 р. у зв'язку з тимчасовим припиненням його виходу.

Перше число відновленого бюлетеня за липень 1983 р. мало зовсім інший вигляд. Напередодні редакція отримала в розпорядження комп'ютер, з допомогою якого і стали набирати текст. Щоправда, пройшло більше двох років, поки видання набуло вигляду солідного часопису. Своєрідний звіт зроблених за цей час удосконалень редакція подала читачам у такий спосіб: «Після двох і півроку праці при відновлених «Вістях з Риму» ми приступили до поширення нашого бюлетеню, змінюючи його формат і подаючи нові матеріали. Користуємося комп'ютером, щоб справніше працювати та в такий спосіб краще служити Вам, шановним передплатникам і читачам» [2, с. 2].

Комп'ютеризація редакційно-видавничого процесу у «Вістях з Риму» мала свої позитиви й недоліки. Серед позитивів: перехід на двоколонковий тип верстання кожної шпальти, поява заголовкового комплексу різного підпорядкування, використання рамок, упровадження горизонтальних і вертикальних відбивок, застосування шрифтів різних гарнітур. Серед недоліків — втрата кольору на першій шпальті. Назву видання з підзаголовком на голубому фоні запровадили лише в останній рік його випуску — доти всі числа друкувалися лише в чорно-білому варіанті.

Незважаючи на те, що тогочасні шипіографи давали можливість відтворювати зображальні матеріали, виконані графічним способом, редакція ніколи його не використовувала. Всі числа бюлетеня виходили без ілюстрацій.

Технічне оформлення «Вістей з Риму» в третій період випуску здійснював Мирослав Ціздин.

Додатки. Додатки — давня традиція української преси, до якої часто вдавалися засновники чи творці друкованих органів із різних нагод. Додатки зазвичай формуються із виокремленого за певною тематикою блоку різножанрових публікацій, призначених окремій категорії читачів, або з метою оприлюднення важливих документів чи матеріалів, які читачі, для зручності користування, можуть формувати в окремі теки. Вони бувають сталі, з окремою нумерацією, а також одиничні, призначені для поширення в окремому регіоні.

«Вісті з Риму» мали такі додатки — «Українська пресова служба», «Українська пресова Служба Львівської Архiepархії з тимчасовим осідком у Римі», «Документація», «Філателістичний додаток».

Коротко охарактеризуємо кожен з них.

«Українська пресова служба». Започаткований 1966 р. додаток *«Українська пресова служба»*, що фактично повторював підзаголовок бюлетеня, виявився «довгожителем» — його випуски регулярно здійснювалися аж до 1990 р. Причина — в їх затребуваності й результативності. Йшлося про дайджест актуальних або пізнавальних публікацій з *«Вістей з Риму»*, які призначалися для чужинців. Це був окремий журнал, що виходив на початку англійською та німецькою, а згодом — і французькою мовами. Упродовж багатьох років редагувала додаток Катерина Горбач. Особливу цікавість у західному світі викликали такі додатки наприкінці 80-х рр. минулого століття, коли справа легалізації Української греко-католицької церкви в Україні набула конкретних контурів й коли ця тема стала провідною на сторінках бюлетеня.

Високо поцінуючи роботу в означеному напрямі, редакція у грудневому випуску 1989 р. повідомляла читачів про таке: *«“Українську Пресову Службу”*, яка виходить окремо ще в англійській, французькій та німецькій мовах, читають уважно не лише журналісти і представники пресових агенцій, але й в Державному Секретаріаті, різних Конгрегаціях Римського Апостольського престолу, як і в різних міністерствах західних держав, що також і в зв'язку з новою ситуацією, яка настала в СРСР, бажають допомогти дійти до визнання нашої Церкви в Україні» [4, с. 12].

«Українська пресова Служба Львівської Архиепархії з тимчасовим осідком у Римі». У січні 1986 р. з благословення Блаженнішого Мирослава-Івана й за рекомендацією Синоду єпископів Української католицької церкви виходить бюлетень, що став ще одним додатком до *«Вістей з Риму»*. Цей додаток обсягом шість сторінок мав окрему нумерацію випусків і сторінок, але вміщувався у кінці чергового числа основного видання. У Римі до офіційного повернення Львівської архієпархії в столицю Галичини надруковано 51 випуск бюлетеня, насичений різноманітними «гарячими» матеріалами на злобу дня.

За випусками цього додатка сьогодні можна вивчати документальну хронологію драматичних процесів в Україні щодо легалізації та реабілітації Української греко-католицької церкви, напівзнищеної та загнаної в підпілля сталінським режимом. Аби відчуті гостроту моменту й історичне значення тих подій, виберемо для прикладу

із довгої стрічки повідомлень рубрики «Короткі вісті» найбільш характерні:

«Надійшло повідомлення, що при кінці грудня м. р. в селі Кам'яне 26 чоловік, на чолі з отцем Російської Православної Церкви Василем Яворським, зламали замок на дверях сільської церкви, яка в жовтні перейшла, за загальною згодою більшості парафіян, у лоно Української Католицької Церкви, вдерлися в середину церкви і провели там богослужіння».

«26 лютого рішенням міськвиконкому греко-католицькій громаді передано в Жовкві церкву Різдва Христового. Залишилося передати отцям Василянам монастир і друкарню, незаконно загарбані 1946 року» [7, с. 5—6].

«Документація». Від 1986 р. виокремлюється ще один додаток — «Документація». На відміну від попереднього періоду випуску бюлетеня, коли різні офіційні тексти для службового користування подавалися разом із редакційними, відтоді такий блок публікацій мав окрему нумерацію сторінок і вміщувався у кінці чергового числа. Здебільшого це були рішення Святого Престолу, що стосувалися Української католицької церкви, постанови Синоду УКЦ, нововіднайдені в архівах Ватикану матеріали відповідної тематики, проповіді глави Церкви. Для прикладу, додатком до червневого числа бюлетеня за 1986 р. стали дві проповіді Блаженнішого Любомира, виголошені перед вірними під час візитації до парафій Західної Канади: «Віра — це скарб, який батьки наші привезли сюди із собою» та «Працюймо кожного дня для єдності».

Того ж року в бюлетені з'являється додаток, присвячений вікопомній для всіх українців даті, що наближалася, — тисячоліттю хрещення України-Русі. В одному з перших на цю тему вміщено добірку матеріалів, в яких йшлося про підготовку до ювілею українців Аргентини (листопадове число за 1986 р.).

«Філателістичний додаток». Цей додаток заслуговує окремої уваги. То була одна із перших, і досить вдалих, спроб редакції розповісти читачам про справжні, однак маловідомі на той час в еміграції духовні скарби українського народу, які став збирати патріарх Йосиф Сліпий від 1963 р., коли повернувся із заслання з радянського ГУЛАГу і в Римі розпочав невтомну діяльність з відновлення УГКЦ. Як відомо, з тієї особистої колекції згодом постане

унікальний за різноманітням і цінністю експонатів Український музей, що розміститься в новозбудованому приміщенні Українського католицького університету в Римі.

Одна із граней колекції — філателістичні та пропам'ятні видання про життя українського народу та його помісної Церкви. Цей напрям у видавничій справі української діаспори зародився після Другої світової війни і на початок 60-х рр. уже повсюди активно розвивався. Йдеться про один із творчих виявів українства, спрямований, з одного боку, на піднесення ослабленого війнами й розрухою духу бездержавного народу, на єднання розпорошених сил, з іншого — на промоцію серед чужинців ідеї української державності, на ствердження і достойне та рівноправне звучання у вільному світі українського голосу. Цей вияв уречевлювався з-під рук талановитих творців-українців у різноманітних буклетах, листівках, конвертах, поштівках, жетонах, екслібрисах, гравюрах, стрічках, значках, а то й спеціальних книжкових виданнях тощо. З огляду на міжнародне пропагандистське значення такої продукції написи, тексти та описи на ній подавалися, окрім української, іншими європейськими мовами.

Відколи учорашній в'язень-інакодумець сталінських таборів став активно подорожувати по світу місцями більшого поселення українців з метою єднання земляків та розбудови церковних осередків, повсюди з нагоди його візитів українські установи й окремі особи хотіли вшанувати його з різних приводів подібними пропам'ятними виданнями.

Про атмосферу піднесення, яка тоді панувала серед українців католиків, засвідчує ось ця цитата, взята з рідкісного на сьогодні буклета Миколи Галіва «Паломникам в дорогу: На посвячення храму Св. Софії в Римі»: «Тріюмфальна подорож-візитація Блаженнішого Верховного Архієпископа в 1968 році (йдеться, зокрема, про більш ніж чотиримісячну поїздку Йосифа Сліпого в заокеанські єпархії УКЦ в Канаді, США, Венесуелі, Бразилії, Аргентині, Парагваї та Австралії. — *М. Т.*) у Вільному Світі насторожила весь світ, а головне тих, що не знали, на яку ногу стати. В кожному місці, де тільки побував наш Мойсей, його спонтанно та одушевлено вітав весь Божий люд. Без сумніву, наполеглива праця мирянських організацій приносила свої плоди» [3, с. XXXIII]. За короткий час із цього непомітно створилася велика і багатомовна збірка-колекція.

Видання, пов'язані з особою Йосифа Сліпого, й стали основою упорядкованої й ґрунтовно прокоментованої доктором Романом Смиком збірки матеріалів п. н. «Блаженніший патріарх Йосиф Сліпий у філателістичних та пропам'ятних виданнях помісної УКЦ». Такий підзаголовок отримав цей філателістичний додаток, який редакція «Вістей з Риму» почала друкувати з листопадового числа за 1977 р. У передмові до цієї справді неповторної збірки матеріалів автор зазначив: «Ті, що будуть читати та колись досліджувати ці видання, зможуть завважити, яким темпом ішла еволюція зацікавлень Божого люду своєї церкви, як поодинокі парафії, осередки та країни сприймали події та реагували на них. Той факт знаходить своє чітке віддзеркалення в самому типі видань, їх тоні, тематиці, а деколи і в гостроті артистичного вияву людей на кривди, заподіяні йогої церкви та її Голові» [9].

Усього впродовж 1977—1979 рр. вийшло у світ за цією темою вісім додатків обсягом від шести до десяти сторінок кожен. Оскільки головним у подачах були зображення, редакція подбала про якісне поліграфічне їх відтворення: додатки друкувалися на цупкому білому папері, що давало можливість добротного відтворення ілюстрацій.

Таким чином, уперше за всю історію виходу у світ «Вістей з Риму» читачам представили багатий ілюстративний матеріал з розлогими коментарями автора-упорядника. Це була у своєрідний спосіб викладена історія хресної дороги Церкви та її провідників, яка засвідчила світові незборимість прагнення українського народу до волі й незалежності. Зважаючи на особливу цінність матеріалів додатка, редакція звернулася до читачів із пропозицією зберегти його у вигляді окремої книжечки: «В цілому цей додаток творитиме багатосторінкову книжечку. Радимо нашим читачам, що цікавляться такими збірками, зберігати сторінки окремо і комплектувати з них малий філателістичний томик, що буде гарною пам'яткою для історії і поколінь... Він може бути і тепер темою окремих студій, а колись буде також історичним документом-пам'ятником» [13, с. 34].

Виклад матеріалу в додатках подано в хронологічній послідовності — в міру появи в друкованому вигляді різних видів видань. Варто бодай фрагментарно оглянути найбільш цінні з пізнавального боку сюжети цього додатка за окремими видами.

Найперше привертають увагу і за кількісними показниками, і за якістю виконання поштової марки та конверти. Серед перших, у грудні 1949 р., в Німеччині вийшов блок марок у виконанні митця Михайла Дмитренка для вшанування достойників католицької Церкви, що зазнали переслідувань комуністичного режиму: митрополита Андрей Шептицький, Йосиф Сліпий, кардинал Міндсенті. Ось один із конвертів: портрет Йосифа Сліпого, зроблений у момент зустрічі колишнього в'язня сумління з Папою Римським Іваном XXIII на тлі собору Св. Юра у Львові; собор, обтягнутий колючими дротами та ланцюгами, що символізує заборонену кремлівською владою УГКЦ в Україні. Товариство ветеранів Української повстанської армії у США видало пропам'ятну наліпку на конверти для вшанування звільнення митрополита Йосифа Сліпого з каторги 9 лютого 1963 р. Вдалий монтаж кількох угадуваних сюжетів обрамлюють написи: «Митрополит на волі. 9.02.1963. Арештований 11.04.1945».

Багато таких поштівки були занесені в різноманітні каталоги, виставляються й донині в музеях і стали вже бібліографічною рідкістю, дарма що мали неймовірні на сьогодні накладі. Скажімо, конверт, випущений з нагоди 78-ліття від дня народження патріарха, було надруковано в кількості 23 тис. штук.

З-поміж буклетів виділимо довідник для паломників «Собор Святої Софії в Римі: Український пантеон» Степана Кікти. Тут описується коротка історія спорудження собору та роль ініціатора будови Йосифа Сліпого; особлива увага приділяється унікальному внутрішньому мозаїчному оздобленню, виконаному відомим у світі митцем Святославом Гординським.

У додатку знайшлося місце і для представлення кількох книжкових видань, що були випущені на честь верховного архієпископа як вдячність за його високий житейський чин. Не можна обійти увагою один із яскравих і актуальних видавничих проєктів, здійснених вінніпезькою редакцією «Бібліотеки Шашкевичіани», — факсимільне перевидання брошури студента-богослова Маркіяна Шашкевича «Азбука і Абецадло», що побачила світ у Перемишлі польською мовою 1836 р.

Здавалося б, яким чином цей фактично невідомий громаді ХХ ст. бібліографічний раритет причетний до проблематики «Філа-

телістичного додатка»? Виявляється, найбезпосередніше. Йдеться про гнівну, але переконливу відповідь молодого Шашкевича отцю-українцю Йосипу Лозинському, який у своїй опублікованій статті запропонував замінити на півдавстрійській частині України кириличний алфавіт на латинську абетку. Це, мовляв, дасть більше користі українській науці й літературі, яка отримає шанс швидше увійти до європейської культури. На основі неспростовних аргументів і доказів Маркіян Шашкевич розбиває ущент цю недолугу й шкідливу для українства пропозицію. На думку автора книги, запровадження польського абетадла замість кирилиці нічого не поліпшить, а тільки зашкодить українцям, сприяючи повній полонізації краю. Щиро бажаючи, аби щонайбільше ополячених українців прислухалися до його аргументів, Шашкевич свідомо пише свою книгу польською мовою і видає накладом три тисячі примірників з метою поширення її серед уже сполонізованих українського духовенства, інтелігенції та просто грамотних русинів.

Вінніпезьке перевидання «Азбуки і Абецадла» 1969 р. вийшло з промовистою посвятою на титульній сторінці: «Верховному архієпископові Української Католицької Церкви, Блаженнішому Йосифові кардиналові Сліпому — видимому виразникові української азбуки наших днів — з нагоди посвячення Катедри Святої Софії в Римській Столиці». Книга побачила світ у твердій оправі, а назва тиснена золотими літерами. Саме такі примірники видання були урочисто вручені кожному члену четвертого Архієпископського синоду Помісної Української католицької церкви.

Появу книжки схвально зустріла преса. Для прикладу, журнал «Мирянин — The Layman» (виходив у Чикаго впродовж 60-х рр. минулого століття) відгукнувся на вихід цієї літературної пам'ятки двічі: анонсом «Цікаве видання» (ч. 10/11) та рецензією «Азбука чи Абецадло» (ч. 12). Прочитуємо одне міркування з цієї рецензії, яке видається надзвичайно актуальним для нинішніх українських реалій: «Читач переконується, що нівеляційний наступ на українську духовість, її мову, церкву й культуру, плянований чужими і здійснюваний таки своїми доморослими пахолками, — явище не нове. Воно виступало в минулому на рідних землях, особливо тоді, як історична недоля кидала український нарід під ноги загребу-щих сусідів. Воно виступає і тепер в українській діаспорі, почасти

духово ослабленій, почасти зматеріалізованій серед численнішого й сильнішого іонаціонального оточення. Але Боже Провидіння, яке створило різні мови і культури... щоб вони жили і розвивалися, а не ниділи й умирали, завжди рятувало наш нарід у загрозливі моменти, посилаючи йому людей, що сміло виступали в обороні рідної справедливости, будили його з омертвіння і вказували шлях до національно-релігійного відродження. Такими людьми були Іван Котляревський, Маркіян Шашкевич, Тарас Шевченко, митрополит Андрей Шептицький, а тепер є Верховний Архиспископ Блаженнійший Йосиф, кардинал Сліпий» [8, с. 276].

Книжка М. Шашкевича, яку перевидали вінніпезькі українці більш ніж через 130 років після першодруку, справді унікальна. Із усього накладу перемишльського видання 1836 р. (на вихідних відомостях зазначалося три тисячі примірників) уцілів лиш один примірник. З особистим підписом автора він п'ять поколінь зберігався в родині Лепких. Останній, хто передав його у Вінніпезі керівникові заповідника М. Шашкевича доктору Михайлові Марунчаку, був син українського письменника Богдана Лепкого, Ростислав.

З нагоди всеукраїнської прощі до Рима 27—28 вересня 1969 р. та урочистості посвячення собору Св. Софії редакції низки українських газет — «Наша Мета» (Торонто), «Новий Шлях» (Вінніпег), «Українські Вісті» (Едмонтон), «Церковний Вісник» (Чикаго) — випустили спеціальні числа, які поширювалися в Римі.

Висновки

1. «Вісті з Риму» — одне з небагатьох періодичних видань української еміграції, про яке досі в українському журналістико-знавстві не зроблено жодної дослідницької статті чи розвідки. В історії видання, що розпочинається з 1940 р. і закінчується 1990 р., виділяємо три періоди, кожен з яких обумовлений трьома головними ознаками: зміною засновників, корекцією редакційної політики та художньо-технічним оформленням.

2. Засновником видання на початковому етапі була Українська секція «Радіо Ватикану», з відновленням 1963 р. — Українське пресове бюро, від 1983 р. — крилос при патріаршому соборі Св. Софії. Фактичним же засновником і видавцем бюлетеня був провід УКЦ в Римі. Основним завданням бюлетеня було висвітлення діяльності Української католицької церкви та її інституцій, інформування про

політику Святого Престолу щодо об'єднання християнства та про життя української еміграції. Публікації на тему Ватикану, зокрібно з українських питань, вміщувалися з розрахунку, що їх передруковуватимуть інші українські еміграційні видання.

3. Бюлетень вирізнявся художньо-технічним оформленням та способом друку. Це чи не єдиний із довгожителів української преси на Заході, який тривалий час друкувався (до 1979 р.) циклостильовим способом з машинописного тексту формату А4. Способом фотодруку бюлетень почав виходити від 1983 р.

4. Бюлетень мав додатки: «Українська пресова служба», «Українська пресова Служба Львівської Архиепархії з тимчасовим осідком у Римі», «Документація» та «Філателістичний додаток». Останній містив ілюстративний матеріал (особливо цінні в історичному аспекті філателістичні та пропам'ятні видання про життя українського народу та його помісної Церкви, надані для оприлюднення патріархом Йосифом Сліпим з його особистої колекції).

5. На сьогодні повного комплекту «Вістей з Риму» немає в жодній книгозбірні України. Натомість чимало оригінальних публікацій кожного із означених тематичних напрямів не втратили своєї пізнавальної сили й актуальності для сьогодення. З огляду на це найкращі з них заслуговують на перевидання окремою збіркою.

1. Від редакції // Вісті з Риму. — 1963. — Ч. 1.
2. Від редакції та адміністрації // Вісті з Риму. — 1983. — Ч. 1.
3. *Галів М.* Паломникам в дорогу: На посвячення храму Св. Софії в Римі. В зб.: Блаженніший патріарх Йосиф Сліпий у філателістичних та пропам'ятних виданнях помісної УКЦ / Микола Галів // Вісті з Риму / Додаток (вип. 8). — 1979. — Ч. 2.
4. Дорогі передплатники і читачі «Вістей з Риму» // Вісті з Риму. — 1989. — Ч. 12.
5. З українського церковного життя // Вісті з Риму. — 1940. — Ч. 1/2.
6. *Козак С.* «Українські Вісті» в Європі й Америці (1945—2000) : бібліогр. покажч. змісту газ. «Українські Вісті» : у 2 т. / Сергій Козак. — К. : Літературна Україна ; Ярославів Вал, 2010. — Т. 1 : 1945—1967. — 592 с.; Т. 2 : 1968—2000. — 560 с.
7. Короткі вісті // Вісті з Риму / Додаток «Українська пресова Служба Львівської Архиепархії з тимчасовим осідком у Римі». — 1990. — Ч. 3.
8. *Л. С.* Азбука чи Абецадло? / Л. С. // Мирянин—The Layman. — Чикаго, 1969. — Ч. 12.

9. *Смик Р.* Блаженнійший патріарх Йосиф Сліпий у філателістичних та пропам'ятних виданнях помісної УКЦ : додаток / Роман Смик // Вісті з Риму. — 1977. — Ч. 15/17 (вип. 1); Ч. 18/20 (вип. 2); 1978. — Ч. 1/3 (вип. 3); Ч. 4/6 (вип. 4); Ч. 7/10 (вип. 5); Ч. 11/15 (вип. 6); 1979. — Ч. 1 (вип. 7); Ч. 2 (вип. 8).
10. *Тимошик-Сударикова А.* Паризький журнал «Тризуб». 1925—1940: формування та функціонування / Аліна Тимошик-Сударикова. — К. : Наша культура і наука, 2013. — 408 с.
11. Українська еміграція: Сторінками газети «Українські Вісті» / упоряд. С. Козак. — К., 2014. — Зб. 2. — 472 с.
12. Українська планета Ді-Пі: Сторінками газети «Українські Вісті» / упоряд. С. Козак. — К., 2013. — Зб. 1. — 564 с.
13. Філателістичний додаток // Вісті з Риму. — 1977. — Ч. 18/20.